İPEK HALVURT EDİRNE

Sizce fotoğrafı anlamak için fotoğrafçı olmak zaruri midir? John Berger'in *"Bir Fotoğrafı Anlamak"* kitabı eşliğinde **Tahta Gemi** Dergisi'nin bu sayısında, fotoğraf üretimi-fotoğraf yorumu-felsefe ilişkisine dolaylı olarak değineceğim. Fotoğrafı yorumlama yanında fotoğraf üretiminde çok önemli unsur olan fotoğraf-edebiyat etkileşiminden de kısaca bahsedeceğim. John Berger'e göre edebiyat sanatı, fotoğrafa öyle bir içerik kazandırır ki yorumcu ya da Berger'in deyimiyle hikaye anlatıcısı olan yorumcu, o fotoğrafı daha da değerli hale getirmektedir.

Değerli okuyucularım, bu süreç tek yönlü değil, çift daha doğrusu çok yönlü işleyen bir süreçtir. Tabii bu anlama sürecinde, fotoğrafın bağlamı, konusu, fotoğrafçının kimliği, yaşamdaki duruşu, imza attığı işlerin nitel *(niceliğinden ziyade)* kalitesi de önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda kitapta yer alan makalelerin büyük bölümünde Eugene Smith, Paul Strand, Martine Franck, Andre Kertesz, Henry Cartier-Bresson gibi fotoğraf tarihinin önemli isimlerine ve çalışmalarına yer verildiği görülmektedir.

Gördüklerini kendi anladığın anlamıyla izleyiciye aktarmak, onun da anlamasını sağlamak ve fotoğrafa dokunabilir sosyal içerik kazandırmak *(kurgusal, kavramsal, "her şey gerçekten sanal, her şey gerçekten gerçek" yaklaşımıyla tasarlanan, büyülü gerçeklik anlayışıyla kurgulanan ve tabii ki o an fotoğraflarında yorumlama işi daha da zordur)* teknik anlamda yapılan kritikten çok daha zordur. Çünkü fotoğrafçıyla da onun çektiği nesne-öznelerle özdeşleşecek geniş bir frekans aralığınızın olması şarttır. Bunun olabilmesi ise her şeyi yokmuşçasına sorgulamak, okumak ve deneyimlemekten geçiyor. Nihilist hatta septisizm tarzı yaklaşım *"ne bu tam olarak doğru ne bu tam olarak yanlış"* yaklaşımına ulaşmamızı, duruma göre doğru yaklaşımı kazanmamızı, farklılıkları ve algılama farklılıklarını görmenizi sağlar. Bu yaklaşım bizim düşünme alışkanlığı diye de tabir edilebilen, disiplinli çalışmayla kazanılan bir tarz kazanmamızı sağlar.

John Berger, bu noktada fotoğrafın hikayesi ya da fotoğrafa içerik kazandırma konusunda son derece çarpıcı bir tespitte bulunuyor ki bu tespit, özellikle yaşam fotoğrafçılığı artık bitti mi tartışmalarının bir boyutuna da dikkatimizi çekiyor.

Berger'in deyimiyle *"Fotoğraflar kendi başlarına bir öykü anlatmazlar. Anlık görünümleri saklarlar. Şimdi alışkanlıklarımız bizi bu türden bir saklamanın yaratacağı sarsıntıya karşı koruyor."*

Bir fotoğrafı anlamak için, sanılanın aksine, fotoğrafçı olmanız gerekmiyor, bir fotoğraf ustasına ya da otoritesine de ihtiyacınız yok. Çünkü bir fotoğrafı anlamak, kendini ve yaşamı anlamaktan geçiyor. Hepsi birbirini besleyen, birbirini tetikleyen, birbirini zenginleştiren alanlar. Bu gibi durumlarda kendi icat ettiğim bir cümleyi buraya koymakta hiçbir sakınca görmüyorum: *"Mozart'ı anlamak için Mozart olmak gerekli değildir."* Edebiyat, resim, müzikte olduğu gibi, fotoğraf alanında da fotoğraf yaşamdan besleniyor, yaşam da fotoğraftan. Bu gerçeğin altını sık sık çizen John Berger'in, Martine Franck ya da Sebastião Salgado gibi fotoğrafçılarla yaptığı söyleşileri okuduğunuzda fark edeceksiniz ki, fotoğrafla nefes alıp veren bu insanlar, fotoğraftan çok yaşamı konuşuyorlar. Berger, Martine Franck'ın fotoğraflarına dair fotoğrafçı ile gerçekleştirdiği karşılıklı faks yazışmalarında, Franck'ın *"Mutlu musun?"* sorusuna verdiği yanıtta fotoğraf ve yaşam ilişkisini muhteşem biçimde özetler:

"Mutlu muyum? Mutluluğun bir hal olduğuna inanmıyorum aslında. Mutsuzluk olabilir ama mutluluk, doğası gereği, anlıktır. O an birkaç saniye sürebilir, bir dakika, bir saat, bir gün ve bir gece, ancak bir hafta böyle gitmesinin mümkün olabileceğini düşünmüyorum hiç. Mutsuzluk ekseriya uzun bir roman gibidir. Mutluluk fotoğrafa benzer daha çok!"

Bu noktada burada sormamız gereken sorulardan biri de ülkemiz fotoğrafı anlama sürecinin neresinde? Fotoğraf ekipmanı satan dünyaca ünlü firmalar için yüksek satış rakamlarından dolayı önemli bir yeri var Türkiye'nin. Keza uluslararası yarışmalarda bol ödüllü fotoğrafçı sayımız da azımsanmayacak kadar çok. Oysa fotoğraf ile ilgili dergi ve kitap satışlarımız ekipman satışları ile yarışacak düzeyde değil.

Berger'in Salgado ile yaptığı nefis söyleşide Salgado şöyle diyor: *"İnanıyorum ki, içinde bulunduğumuz zamanlarda insanları kışkırtarak bir tartışma açmak, bir fikir hareketi yaratmak, sorular sormak gibi sorumluluklarımız var."* Bu noktada TIME dergisinin genç liderler, kadın liderler, aktivist liderler yazı dizilerinde kullandığı düşündürücü ve dürtücü kapak fotoğraflarını hiç takip ettiniz mi? Özenle seçilen kapak fotoğraflarının insanları sarsma ve düşünme ivmesi kazandırmada ne kadar önemli bir rol oynadığını hepimiz bilmekteyiz.

Elbette tüm bu sorumlulukları taşıyan, Türkiye fotoğrafının gelişim ve yaygınlaşmasına büyük katkılar veren çok değerli fotoğrafçılarımız var. Elbette onlar sayesinde umutluyum. Berger'in *"Bir Fotoğrafı Anlamak"* kitabının sonlarına doğru şu cümleler çok etkileyici: *"Yakın çekim, istatistiklerin tam zıddıdır. Fotoğrafçının öznelerine karşı duyduğu sevgiyse, hayırseverliğin zıddı. Cömertlikten daha yoğun itkiler vardır. Her şeyden önemlisi tanımaktır." "Tanımak".* Bu aforizmayı, bir fotoğrafçı olan Moyra Peralta'dan bahsederken söylüyor. Cömertlik değil tanımak diyor: Uzakta durup iyi niyetli olmakla yetinmemek, yaklaşmak ve paylaşmak. Dünyayı fikirlere sığdırmak değil, dünyanın içinden fikirler çıkarmak.

"Mutluluk anlıktır"

Bir fotoğrafı anlamak için, sanılanın aksine, fotoğrafçı olmanız gerekmiyor, bir fotoğraf ustasına ya da otoritesine de ihtiyacınız yok. Çünkü bir fotoğrafı anlamak, kendini ve yaşamı anlamaktan geçiyor.

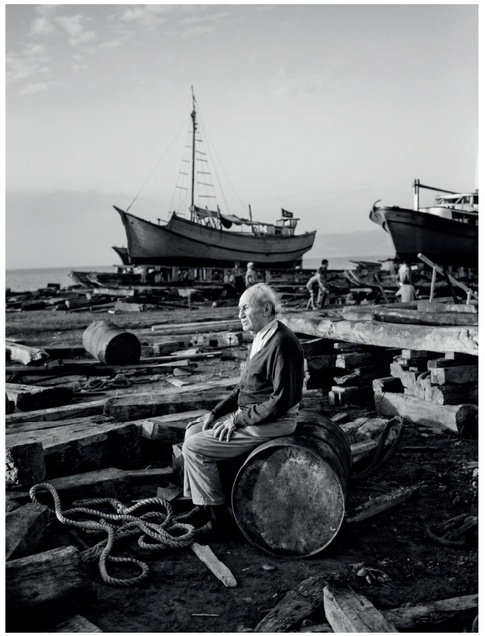

Ara Güler, Halikarnas Balıkçısı'nın çevresel portresi, Bodrum, 1973

TIME kapak fotoğrafı, Yılın Kişisi, Greta Thunberg'ın portresi, İklim Aktivisti, 2019

Berger düşündüklerini yaşayışına yansıtma özelliği ile de diğer fotoğraf eleştirmenlerinden ayrışır. Onun gibi fotoğrafçı olmadığı halde fotoğraf üzerine yazmış diğer üç önemli yazar Walter Benjamin, Roland Barthes ve Susan Sontag'da bulacağımız çarpıcı ifadeler yoktur. Ancak Berger'in yazılarında hep şaşırtan bir biçimsel çeşitlilik ve zenginlik deryası vardır. Bu çeşitliliğin, *"Bir Fotoğrafı Anlamak"* kitabında rastlanabilecek en iyi iki örneğinden biri, Berger'ın fotoğrafçı Martine Franck'ın *"Bir Günden Öbürüne"* isimli kitabına yazdığı, Franck'la aralarında geçen faks yazışmasından oluşan sunum metni, diğeriyse Henri Cartier-Bresson'la yaptığı, tırnak işaretsiz, dolayısıyla kimin neyi söylediğinin yer yer belirsizleştiği ve bu sayede konuşmanın, beraber düşünmenin ve Berger'ın *"tanımak"* dediği şeyin doğasını gösterebilen söyleşisi. Berger'ın düzyazısının yanıltıcı tekdüzeliğinde bu gayret ve arzu gizli.

Fotoğrafçılığın önemli prensiplerinden biri olan sadeleştirme ve güçlendirmeyi Berger şu şekilde anlatıyor:

"Fotoğraf, görünümlerden alıntı yapar; ancak alıntı yaparken bu görünümleri basitleştirir. Bu basitleştirme onların görünürlüklerini artırabilir. Her şey seçilen alıntının niteliğine bağlıdır."

İşte tam da bu sebeple fotoğrafı anlayıp yorumlayanların devreye girerek fotoğrafın anlam ve içeriğini ortaya çıkarması ve fotoğrafın değerini ortaya çıkarması gerekiyor. İki boyutlu bir düzlemde yaratılan fotoğraf yorumlanmadıkça, iç içe geçen aynalar misali birbirini açan öyküleri anlatılmadığı sürece, toplumsal belleğe taşınmadıkça, fotoğraf arşivde unutulmaya yüz tutar. Berger gene de yaşadığı sürede başarısının tadını çıkarabilmiş, çalışmaları, anıları seçki olarak derlenmiş, kendisiyle ilgili olarak pek çok kayıt tutulmuş, bu kayıtlar yayınlanmış, kitapları basılmış, sanat eleştirmeni olarak kabul edilmiş, cömertliğinin savurganlığa dönüşmesine izin verilmemiştir.

KİTAPTAN ÇIKARSAMALAR

Neden John Berger'i bu kitabıyla tanıtmaya ihtiyaç duydum? Özellikle bu kitabı, fotoğrafa içerik kazandırarak yeni aforizmalar, kuramlar yaratma konusunda John Berger'in sarf ettiği olağanüstü emeği anlamamı sağladı. John Berger'in düşünceleri ile kendini ifade ettiği tarzı, eylemleri birbirini onaylar tarzda tutarlıdır. Olgunlukla taçlanan bilgeliğe sahip olması eserlerinde açıkça hissediliyor. Berger benim için her zaman büyümeye çalışan bir çocuk gibidir. Röportajlarını okuduğumda veya izlediğimde aklımda kalan Berger'in anlattıklarından çok canlılığı, zindeliği, uyanıklığı, dipdiri heyecanıdır. Berger'in entelektüel çocuksuluğu, onun *"bilinçli cehalet"* tavrına da işaret etmektedir. Berger diyor ki:

"Kamera görünüşlerin yarım kalmış dilini tamamlar ve